

УДК 94(477):328"19"1935-1939

К 63

Ярослав КОМАРНИЦЬКИЙ

ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛЯ МУДРОГО (1935 – 1939 рр.)

Висвітлюється парламентська діяльність лідера Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), голови Української парламентарної репрезентації (УПР) В.Мудрого. Показано його роль у проведенні політики "нормалізації" та в боротьбі за національні права українського народу.

Ключові слова: Василь Мудрий, УНДО, УПР, нормалізація, вибори, сейм.

Серед українських політичних діячів на Західній Україні у міжвоєнний період постать Василя Мудрого займає особливе місце, уособлюючи політику "нормалізації" польсько-українських відносин. На початку 1920-х рр. він був одним із засновників і працівників Львівського (таємного) українського університету, організатором просвітницького руху, в 1927-1935-х рр. – головним редактором найвпливовішого часопису "Діло". З 1935 р. В.Мудрий – голова Українського національно-демократичного об'єднання та Української парламентарної репрезентації.

Однак діяльність українських послів (депутатів – Я.К.) у законодавчих органах міжвоєнної Польщі практично залишилася поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Окремі згадки про парламентську діяльність В.Мудрого знаходимо у мемуарах відомого журналіста і політика І.Кедрина [9], а також у загальних працях із проблем міжвоєнного двадцятиліття. Серед останніх виділяється дослідження О.Зайцева [6], а також роботи С.Макарчука [11], М.Швагуляка [25; 26] та інших.

© Комарницький Ярослав, 2005

Стаття має на меті проаналізувати парламентську діяльність В.Мудрого, показати його роль у проведенні політики нормалізації польсько-українських стосунків та боротьбі за національні права українського народу.

На початку 30-х рр. ХХ ст. В.Мудрий, як і ряд провідних діячів УНДО, вважав дотеперішню політику партії безперспективною і дедалі рішуче схилився до компромісу з Варшавою. Остання, з огляду на загострення стосунків у правлячому таборі після смерті Юзефа Пілсудського, теж шукала порозуміння з українцями. Як наслідок, переговори польських урядових чинників з УНДО завершилися 29 травня 1935 р. “усною” угодою, що отримала назву “нормалізації” польсько-українських взаємин. Її підтримали Українська народна обнова (далі – УНО) та Волинське українське об’єднання (далі – ВУО). Згідно з “угодою”, польський уряд обіцяв українцям значні поступки в галузі шкільництва, мови, а також гарантував місця у майбутньому парламенті й органах місцевого самоврядування. Зі свого боку, українці погоджувалися визнати Польську державу і взяти участь у виборах 1935 р., які проводилися за новою Конституцією і виборчим законом.

Вибори стали першим серйозним випробуванням українсько-польських домовленостей. Більшість опозиційних партій країни, у тому числі й українські соціалісти-радикали та соціал-демократи, їх бойкотували. Антивиборчу акцію на Західній Україні розгорнула ОУН. Проти участі у виборах виступила член ЦК УНДО Мілена Рудницька і очолюваний нею Союз українок. Попри те, більшість членів ЦК УНДО висловилися за участь у виборах. На думку деяких дослідників, ухвала УНДО випливала з переконання, що у випадку бойкоту виборів українці будуть позбавлені парламентської трибуни і партії буде важко претендувати на роль єдиного представника українського населення. “Бойкот виборів, – говорилося у зверненні ЦК УНДО до українських виборців, – це утеча з фронту політичної боротьби, це національна шкода” [21]. Свою позицію у цьому питанні В.Мудрий пояснював так: “[...] виборчий компроміс виплинув з волі однієї і другої сторони не тому, щоби при його помочі дійти до такого чи іншого числа мандатів, але він виріс із широкого засновку направи польсько-українських відносин у Польщі, з

засновку нормалізації польсько-українського життя і вирівняння прав та обов'язків українських громадян Річи Посполитої" [12, 8].

Згідно з українсько-польськими домовленостями у кожному виборчому окрузі передбачалося обрати одного українця і одного поляка. Усі українські кандидатури були узгоджені з польським урядом. В.Мудрий балотувався у 72-у виборчому окрузі (Львів – Городок – Мостиська) [23]. Як кандидат у депутати він проводив тут наради з представниками громад [16; 17], брав участь у вічах [5]. Напередодні виборів “Діло” опублікувало, за підписами В.Мудрого і В.Целевича, звернення “До українських виборців”, в якому містився заклик до активної участі у виборчих перегонах [4].

Загалом у виборах 8 вересня 1935 р. взяло участь 48,9% виборців Східної Галичини. УНДО здобуло 13 сеймових мандатів, УНО – один. До сенату обрано трьох галицьких українців: двох від УНДО і одного від УНО, ще двох сенаторів від УНДО призначив президент Польщі. ВУО отримала 5 місць в сеймі і одне в сенаті [27, 453]. У 72-у виборчому окрузі участь у голосуванні взяло 60,23% виборців. Окружна виборча комісія визнала посольські мандати поляку Владиславові Войтовичу та В.Мудрому [1].

2 жовтня 1935 р. депутати від УНДО і УНО сформували Українську парламентарну репрезентацію, головою якої обрано В.Мудрого. Волинські послы утворили Українську парламентарну репрезентацію Волині. Полеміка про засади об'єднання двох парламентських клубів призвела до загострення відносин між УНДО та УНО. Наслідком такої ситуації став вихід з УПР сенатора Романа Лободича (УНО) [28, 61 – 63].

У новому парламенті продовжувалося зближення УНДО з правлячими колами Польщі. УПР, очолювана В. Мудрим, уперше з 1923 р. голосувала за урядовий бюджет та надання президентові Ігнацію Мосціцькому надзвичайних повноважень у господарських і фінансових справах [27, 620 – 622]. Одночасно УНДО висунуло уряду вимоги, які В.Мудрий виголосив на засіданні сейму 6 грудня 1935 р. У них, зокрема, відзначалося: “[...] на чоло наших політичних змагань у Польщі висуваємо постулат територіальної автономії для всіх українських земель у Польщі, тобто постулат створення окремої

правної автономної одиниці зі всіх етнографічних українських територій у межах Польської держави” [12, 9 – 14].

У свою чергу польський уряд зробив кілька кроків назустріч українцям. В.Мудрого обрали одним із п’яти віце-маршалків сейму. Оголошено амністію українським в’язням. Проте, власті не поспішали виконувати основні українські вимоги. Політика дискримінації українців продовжувалася, а питання територіальної автономії навіть не розглядалося [2, 99]. Така позиція Варшави викликали занепокоєння в керівництва УНДО. 17 лютого 1936 р., виступаючи на засіданні сейму, В.Мудрий констатував, що в польській політиці щодо українців “все як було, а в деяких ділянках ще гірше”. Голова УПР попереджав, що коли не будуть задоволені потреби українського національного життя, “то шанс нормалізації польсько-українських стосунків самим життям буде перекреслений” [13].

На засіданні УПР 13 – 14 липня 1936 р. прийнято заяву, в якій зазначалося, що нормалізаційний курс не всюди виявився у змінах на краще [3]. Подібної думки дотримувалася і частина членів УНДО, які гуртувалися навколо газети “Діло”. За таких обставин, 2 грудня 1936 р. виступаючи в сеймі, В.Мудрий гостро розкритикував проект закону про обмеження обігу нерухомого майна [15].

У 1937 р. стало очевидним, що так звана політика нормалізації не виправдала сподівань української сторони. У липні вказаного року УПР надіслала урядові доповідну записку під назвою “Криза нормалізації польсько-українських відносин”. У ній на підставі численних фактів доводилося, що польський уряд за більш ніж два роки нормалізаційного курсу не задовольнив жодної з істотних вимог українців. Водночас УПР висловила переконання, що “нормалізація польсько-українських відносин є для обох народів історичною необхідністю і банкрутство цієї політики може мати трагічні наслідки і для Польської держави, і для українського народу” [III, 3 – 25; 20, 244 – 245]. Проте уряд залишався глухим до українських домагань.

На початку січня 1938 р. відбувся V з’їзд УНДО. На ньому опозиція виступила проти зосередження всієї української політики в лоні УПР і суміщення В.Мудрим посад голови УНДО і голови парламентської репрезентації. З’їзд не підтримав цих пропозицій, але змушений був констатувати, що “після 1935 р. у висліді

“нормалізаційної” тактики настала не нормалізація життя на наших землях [...] лиш навпаки – повне відсунення українського народу [...] від впливу на власне зорганізоване життя на власній території”. У дискусіях між делегатами з’їзду, а також в резолюції стверджувалося, що польський уряд не виконав своїх зобов’язань, тому дотеперішня політика УНР повинна бути “загострена” [19]. З’їзд підтвердив вимогу територіальної автономії.

Усвідомлюючи справедливість закидів учасників з’їзду щодо невиконання польською владою своїх обіцянок у лютому 1938 р. В.Мудрий виступив із заявою, що УНР утримується від участі в голосуванні над бюджетом [24].

У вересні 1938 р. президент І.Мосціцький несподівано розпустив парламент і призначив нові вибори на листопад вказаного року. Усі опозиційні партії включно з УСРП і УСДП знову оголосили бойкот. В УНДО питання про ставлення до виборів викликало новий спалах емоцій. Остаточне голосування щодо виборів відбулося на засіданні ЦК УНДО 29 вересня 1938 р. Згідно з ним за участь у виборах проголосувало 40 членів ЦК, за пропозицію Д.Левицького не брати участі у виборах – 8, утрималось – 2 члени ЦК [IV, 151; 11, 11]. Список кандидатур було передано до відома урядові. Блок УНДО-УНО і ВУО пішли на вибори разом з проурядовим табором національного об’єднання (OZN). При цьому В.Мудрий мав намір залучити до виборчої кампанії і верхівку українських економічних, фінансово-кредитних та культурно-освітніх установ, яка підтримувала УНДО. Представники інших політичних партій намагалися перешкодити здійсненню цих задумів [VIII, 103 зв., 104].

Вибори відбувалися 13 листопада 1938 р. Відсоток участі у них цього разу був набагато вищий, ніж у 1935 р.: у Східній Галичині – 73,7%. Завдяки виборчій угоді було збережено статус-кво – кількісне представництво українських партій у сеймі і сенаті залишилося незмінним [29, 630 – 636]. Разом з тим, в часі виборів, за словами В.Мудрого, у Львові протягом трьох днів польська ендецька молодь і польська вулиця нищили на очах органів безпеки майно і пожитки українців, а влада на це не реагувала. Аналогічні події мали місце і в інших містах [29, 630].

Складна політична ситуація у краї, загострення польсько-українських взаємин, а також події на Закарпатті позначилися на

політичній позиції лідерів УНДО. Це спонукало В.Мудрого до рішучих політичних кроків. Він почав виступати з трибуни сейму із гострою критикою правлячого табору та його національної політики. На одному із пленарних засідань сейму політик заявив, що три роки нормалізації дали незаперечні докази, що у Польщі домінуючою щодо українського народу була і залишається тенденція “поборювання всього, що українське” [14].

У грудні 1938 р. УПР, в особі В.Мудрого, внесла на розгляд сейму “Проект Конституційного закону Галицько-Волинської землі”. Ним передбачалося надати територіальну автономію західноукраїнським землям, створити автономний уряд і сейм, територіальні збройні сили, забезпечити рівноправність польської й української мов у державних установах [30, 110]. І хоча законопроект не був прийнятий, вчинок УПР викликав значне зацікавлення в українському громадянстві та широкий відгомін як у Польщі, так і за кордоном. Як інформував Львівське воєводське управління староста львівського повіту, деякі патріотично налаштовані українці говорили, що виступ В.Мудрого “був великим кроком вперед до здобуття не автономії, а повної свободи” [I, 2]. За таких обставин дещо зріс авторитет УПР, підірваний нормалізацією. Навіть крайні націоналістичні чинники почали ставитися до репрезентації з більшою прихильністю [II, 3]. Відмова В.Мудрого від нормалізаційної політики сприяла ліквідації внутрішнього конфлікту в УНДО. ЦК партії 4 лютого 1939 року прийняв ухвалу про порозуміння, а В.Кузьмович від імені внутрішньої опозиції заявив, що вона перестає існувати [10; 9, 274]. Водночас змінилося ставлення В.Мудрого та його оточення до ідеї консолідації українських національних сил. 12 лютого 1939 р. відбулося засідання президії і виконавчого комітету (Я.К.) УНДО, на якому, зокрема, обговорювалося питання порозуміння з ФНС, ДКО, УСДП і УСРП з метою утворення спільного органу [V, 49]. “Не знаю, що буде з Контактним Комітетом (утворений у грудні 1937 р., з метою консолідації національних сил), коли Мудрий увійде до нього, – зізнавалася М.Рудницька на засіданні Контактного Комітету 16 лютого 1939 р., – то він перестане бути інтимним кружком” [VI, 48; 7, 601]. 18 лютого 1939 р. провід УНДО приєднався до Контактного

Комітету, відрядивши до нього свою офіційну делегацію в складі В.Мудрого, Д.Левицького і В.Кузьмовича [VII, 45]. Це знаменувало початок нового етапу в діяльності комітету і часткову консолідацію українських політичних сил на платформі легальної опозиції.

24 лютого 1939 р. під час дебатів над бюджетом В.Мудрий заявив, що УПР не буде голосувати за бюджет [22], а 4 березня у ході загальнополітичної дискусії у КК він змушений був визнати: "Нормалізація показалася нереальною" [VII, 72 зв.]. Це означало, що УНДО знову перейшло в опозицію.

Навесні 1939 р. суспільно-політична ситуація на західно-українських землях продовжувала загострюватись. Дедалі очевиднішою ставала можливість німецько-польського конфлікту. На спеціальному засіданні ЦК УНДО, що відбулося 22 квітня 1939 р. українські політики дали чітку оцінку міжнародного становища [18].

За таких обставин лідери УНДО і УПР знову почали шукати порозуміння з правлячим табором. Але надії на можливість досягти взаємовигідної угоди розвіяв візит В.Мудрого і В.Целевича до прем'єр-міністра Феліціана Славой-Складковського, який відбувся 25 травня 1939 р. Глава уряду поклав усю відповідальність за загострення польсько-українських взаємин на українську громадськість. Його невдоволення викликала навіть доволі поміркована промова В.Мудрого на засіданні ЦК УНДО 22 квітня 1939 р. та вимога українських представників про виконання Польщею своїх міжнародних зобов'язань, зокрема надання українським землям територіальної автономії. "Автономії ніхто вам в Польщі не дасть", – заявив прем'єр [VII, 57 зв.]. Подібною була його реакція і на слова В. Мудрого про доцільність мати урядову програму розв'язання українського питання. "Та це не Австрія [...] То вона мала програми" [VII, 57 зв.–58], – відрізав голова уряду.

Бесіда ще раз засвідчила, що заходи В.Мудрого, як і інших українських політиків, направлені на покращення становища українців у Польщі, не дали бажаних результатів. Вони й не могли мати успіху в умовах остаточного утвердження авторитарного режиму в Польщі. На автономістські проекти для Західної України, які постійно відстоював В.Мудрий, польський уряд майже не

реагував. Провал політики “нормалізації” призвів до занепаду ролі УНДО і до зростання популярності ОУН напередодні Другої світової війни. Хоча УНДО і УПР ще залишалися впливовими чинниками суспільно-політичного життя.

У день початку Другої світової війни, коли у Львові настала атмосфера найвищого напруження, на засіданні езекутиви УНДО прийнято рішення, щоб В.Мудрий склав на засіданні парламенту заяву лояльності щодо Польської держави [9, 318]. 2 вересня 1939 р. В.Мудрий востаннє виступав на засіданні сейму. “Тепер не час на взаємні політичні спори, – заявив він – Разом з усім громадянством українці виконають обов’язок і принесуть усі жертви для оборони держави” [8].

Отже, у другій половині 30-х рр. ХХ ст. В.Мудрий був на вершині політичного життя. Його парламентська діяльність відіграла важливу роль в пропаганді ідей державної самостійності України та захисті національних прав українського народу.

Перспективним для дальшого дослідження теми є вивчення інших аспектів парламентської діяльності В.Мудрого: участь у міжнародних конференціях, його депутатські запити, офіційні закордонні поїздки тощо.

I. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 1051.

II. ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 1053.

III. ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 491.

IV. ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 51. – Спр. 939.

V. ДАЛО. – Ф. 1. – Оп. 52. – Спр. 2807.

VI. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУ у Львові). – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 44.

VII. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 214.

VIII. ЦДІАУ у Львові. – Ф. 359. – Оп. 1. – Спр. 216.

1. Вислід виборів в 72 виборчій окрузі // Діло. – 1935. – 14 вересня.

2. Вол Б., Малик Я. Ідея української державності в програмах і діяльності політичних партій Західної України в міжвоєнний період // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23 – 24 вересня 1999 р. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 96 – 136.

3. Дводенне засідання Української Парляментарної Репрезентації. (Комунікат У.П.Р.) // Діло. – 1936. – 16 липня.
4. До українських виборців! // Діло. – 1935. – 4 вересня.
5. Передвиборче віче у Судовій Вишні // Діло. – 1935. – 6 вересня.
6. Зайцев О.Ю. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922 – 1939 рр.) // Укр. іст. журнал. – 1993. – №1. – С. 72 – 84.
7. Збірник документів і матеріалів про життя, суспільно-політичну діяльність і публіцистичну творчість Мілени Рудницької. – Львів: “Місіонер”, 1998. – 844 с.
8. Історичне засідання польського сойму // Діло. – 1939. – 5 вересня.
9. Кедрин І. Життя. Події. Люди: Спомини і коментарі. – Нью-Йорк: “Червона Калина”, 1976. – 724 с.
10. Ліквідація внутрішнього спору УНДО: Комунікат ЦК УНДО // Діло. – 1939. – 7 лютого.
11. Макарчук С. Міжнаціональні антагонізми в суспільстві Західної України в переддень вересня 1939 року // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23 – 24 вересня 1999р. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 6 – 20.
12. Мудрий В. За нормалізацію польсько-українських відносин. – Львів: Накл. Видавн. Спілки “Діло”, 1936. – 16 с.
13. Мудрий В. Хочемо жити як народ! – Діло. – 1936. – 19 лютого.
14. Новий час. – 1938. – 6 грудня.
15. Перед півтора роком і нині: Промова голови Парляментарної Репрезентації посла Василя Мудрого, виголошена на пленарному засіданні сойму дня 2 грудня 1936 р. // Діло. – 1936. – 4 грудня.
16. Передвиборча нарада в Городку // Діло. – 1935. – 7 вересня.
17. Передвиборча повітова нарада в Мостиськах // Діло. – 1935. – 28 серпня.
18. Промова голови УНДО, посла Василя Мудрого на засіданні ЦК УНДО 22 квітня 1939 // Діло. – 1939. – 26 квітня.
19. Резолюція V-го Народнього З’їзду Українського Національно-Демократичного Об’єднання з дня 4 і 5 січня 1938 р. // Діло. – 1938. – 12 січня.
20. Сливка Ю.Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920-1939). – К.: Наук. думка, 1985. – 272 с.
21. Суцільними лавами до виборів! // Діло. – 1935. – 18 серпня.
22. Українська Парляментарна Репрезентація голосувала проти бюджету // Діло. – 1939. – 26 лютого.

23. Українські кандидатури до Союму. Комунікат // Діло. – 1935. – 13 серпня.

24. УПР здержується від участі в голосуванні над бюджетом: Заява голови У.П.Р. посла Василя Мудрого в справі голосування над цілістю бюджету в дні 23 лютого ц.р. // Діло. – 1938. – 25 лютого.

25. Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (З історії Контактного Комітету. 1937-1939 роки) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Т. ССХХVІІІ. Праці Історично-філософської секції. – Львів, 1994. – С. 207–248.

26. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919-1939) // Сучасність. – 1995. – № 2. – С. 77–82.

27. Sprawy Narodowościowe. – 1935. – Nr 5.

28. Sprawy Narodowościowe. – 1936. – Nr. 1–2.

29. Sprawy Narodowościowe. – 1938. – Nr. 6.

30. Sprawy Narodowościowe. – 1939. – Nr. 1–2.

Ярослав Комарницький. Парламентская деятельность Василия Мудрого (1935 – 1939 гг.). Освещается парламентская деятельность лидера Украинского национально-демократического объединения (УНДО), председателя Украинской парламентарной репрезентации (УПР) В.Мудрого. Показана его роль в проведении политики “нормализации” и борьбе за национальные права украинского народа.

Ключевые слова: В.Мудрый, УНДО, УПР, нормализация, выборы, сейм.

Yaroslav Komarnytsky. Parliamentary activity of Vasyl Mudry in 1935 – 1939. Parliamentary activity of the leader of Ukrainian national-democratic association (UNDO), chairman of Ukrainian parliamentary representation (UPR) V.Mudry is lighted. His role is shown in the realization of policy to “normalization” and fight for national rights for the Ukrainian people.

Key words: V.Mudry, UNDO, UPR, normalization, elections, seym.